

MŰVELŐDÉS ÉS A POLGÁROK EGYESÜLETEI

BALÁZS G. ÁRPÁD TISZAKÁLMÁNFALVI ÉVEIRŐL

Tizsakálmánfalván 1895-ig már legnagyobbbrészt rendeződött az élet, a lakosság túlnyomó többsége véglegesen megállapodott. Ez év október 15-én Balázs József kántortanító Tizsakálmánfalvára érkezett, és nyugdíjaztatásáig – 31 éven át –, 1926. május végéig a faluban maradt. Legidősebb fia, Árpád, a későbbi kiemelkedő festőművész 8 éves korában jött édesapjával. Itt fejezte be az elemi iskola hat osztályát. Középiskolai tanulmányait Újvidéken kezdte, Baján a tanítóképzőben folytatta, majd Kiskunfélegyházán édesapja követelésére befejezte a tanítóképzőt. A tanítósoklás azonban soha nem érdekelte, élete fő célja a képzőművészettel való foglalkozás volt. A híres nagybányai művésztelepen továbbképezte magát, majd a pesti képzőművészeti főiskolára iratkozott (BORI 1980). Anyagi gondjai miatt abbahagyta tanulmányait, és Péterrévén vállalt tanítói állást. Tehetségére és alkotásaira felfigyelt dr. Draskóczy Ede (LUKÁCS 1968: 4–5), Óbecse egyik legkiemelkedőbb, vagyonos ügyvédje, a két világháború közötti magyar irodalom és képzőművészet mecénása. Mozgósította a műpártolókat, és az óbecsei, valamint a környékbeli tehetős családok támogatásával beiratkozott a prágai művészeti akadémiára. Prágában rendezte meg első grafikai kiállítását, majd Drezda, Bécs és München munkásságának további állomásai. Hazatérve sokáig a *Bácsmegyei Napló* rajzmunkatársa, majd Belgrádban alkotott. Belgrád 1941. áprilisi bombázása után erdélyi rokonaihoz ment. Nagyvárad és kolozsvári kiállítása után egy csoport művésszel Bukarestben szerepelt, majd a háború befejezésekor Szegedre került, ahol a *Délmagyarország* lapnál dolgozott. Önálló kiállítást rendezett Szegeden, Békéscsabán, Hódmezővásárhelyen és Budapesten. Pár éves szegedi működés után hazajött, és Szabadkán lelte meg igazi otthonát. Ekkor teljes egészében kibontakozott művészi tehetsége. Megtisztelő kitüntetésekben részesült, megkapta Szabadka Októberi Díját, 1979-ben pedig Forum Képzőművészeti Díjat kapott. Nagy, retrospektív kiállítását (1920–1970) Újvidéken rendezték meg 1970-ben, utolsó önálló kiállítása 1976-ban volt Szabadkán. Munkásságának részletes áttekintése 1980-ban jelent meg dr. Bori Imre bevezető tanulmányával (BORI 1980).

Hogyan telt el Balázs G. Árpád tiszakálmánfalvi gyermek- és ifjúkora? Hogyan „tengődött”⁴⁴ Tiszakálmánfalván? Úgy, mint a többi gyermek és fiatal, azzal a különbséggel, hogy ő már kora gyermekkorától szeretett rajzolgatni, festegetni. Hegedűn is játszott. Szeretett szórakozni, focizni a többi gyerekkel. Suttyó legényke korában a többi fiatallal kísértáltak a vasútállomásra, és izgalommal várták az Újvidék felől érkező vonatot. Újvidéki, bajai és kiskunfélegyházi diákként az iskolai szünidők alatt Tiszakálmánfalván udvarolgotott a lányoknak, sokat rajzolt és festegetett. Ödön (becenevén Dönci) öccse szerint nem az istálló (az említett könyv szerint), hanem az udvari nyári konyha volt a műterme, amelyet saját ízlése szerint ecsettel „festett” ki. Grafikai rajzokat készített, képeket festett a helyi szélmalomokról, szállásokról, a dolgozó emberekről. Ifjúkorában főleg Varga Sándorral és Drobníky Károllyal barátkozott. Egy korai Balázs G. Árpád-festmény özv. Patarica Janja (Mihály felesége) tulajdonában van, és az egyik szélmalmot ábrázolja.

A fiatal művész szerette a falut, és kitartóan udvarolgotott Városi Gizellának, a tiszakálmánfalvi jegyző lányának. Dönci által küldözgette a szerelmes leveleket, ezért a küldönci munkáért egy krajcárral jutalmazta. A művész nemcsak udvarolt Városi Gizellának, hanem 21 éves korában – 1908. szeptember 15-én – feleségül is vette. Édesapja ellenezte fia korai házasságát, nem tartotta azt még szükségesnek részben fia ingadozó, különcködő magatartása miatt. Balázs G. Árpád és Városi Gizella 1923-ban elváltak.⁴⁵ Balázs G. Árpád esküvői tanúja édesapja tanító kollégája, Radók József volt. Radók tanító Gizella nevű leányának viszont Balázs G. Árpád volt a keresztapja.

A Balázs és a Radók család Tiszakálmánfalváról való elköltözésük után is ápolták a baráti kapcsolatokat. Árpád gyors rajzokkal és rögtönzött versikével köszöntötte Radók Józsefnét, és „komámasszonyak” titulálta.⁴⁶

A művész első plakátja Újvidékhez fűződik. Az újvidéki repülőtér 1912. május 11-i megnyitőünnepségét hirdették meg vele. Éppen pünkösöd napja volt.⁴⁷

Balázs G. Árpád „hallatlanul sokat dolgozott, szokatlanul sok önálló és csoportos tárlata volt, évente több is. Mindenekelőtt grafikus volt, ceruzarajzok, szénrajzok, fametszetek, linómetszetek, tusrajzok, rézkarcok ezrei kerültek ki keze alól. Később áttért az olajfestészetre is” (KALAPIS 2002 I.).

Utolsó kapcsolata Tiszakálmánfalvával 1974 októberében volt. A helyi könyvtár Ady Endre nevét viseli. Ady versei egyébként tíz akvarell megfestésére ihlették a művészt. Az Ady Endre nevét felvevő új helyiségekbe költöző könyvtár megnyi-

⁴⁴ Bori Imre megfogalmazása a Balázs G. Árpádról szóló művében.

⁴⁵ Balázs G. József és Balázs Ödön – Dönci visszaemlékezése. Szabadka, 1984. 03. 10.

⁴⁶ Radók József dédunokája, az Adán élő Radók Zoltán leveléből való adatok. Köszönet a régi képekért is! Ada, 2013. 02. 18. (G. L.)

⁴⁷ Az édesapa, Balázs József tanító ezt az adatot fontosnak tartotta följegyezni naplójába, mint ahogyan azt is, hogy sok „baja” volt Árpád fia tanítóképzős tanulmányaival. A naplót Balázs Ödön – Dönci őrizte meg.

tójára a falu meghívót küldött Balázs G. Árpádnak. Az akkor már 87 éves művész levélben köszönte meg a kedves meghívást, de idős korára való tekintettel nem tudott részt venni a megnyitón.⁴⁸

MŰVELŐDÉS, SPORT, POLGÁRI EGYESÜLETEK, VÁLLALKOZÁSOK

A századforduló éveiben a tiszakálmánfalvi lakosok, különösen azok, akik gazdaságilag valamennyire talpra álltak, érdeklődést mutattak a közösségi élet egyes formáinak létrehozása iránt.

Húsz évvel a település születése után – 1904-ben – megalakult a Tiszakálmánfalvi Katolikus Olvasókör. Elnöke Nespolyi János római katolikus plébános, titkára pedig Radók József tanító lett. A tagsági díj 4 korona volt évente. A könyveken kívül az olvasni vágyó polgárok újságokat olvastak vagy kártyáztak. Bérelt helyiségekben működött Szkotovics Mihály házában, a mai Fő utca 105-ös szám alatt. A nádtetős házat néhány év múlva megvette Georg Mohr, és teljesen felújította úgy, ahogyan körülbelül ma is kinéz (BRZIC 2000). Az első kör nem sokáig működhetett, mert 1909-ben megalakult a Tiszakálmánfalvi Katolikus Könyvtár és Olvasókör, amely a Katolikus Kör felépítésével 1910-ben állandó elhelyezést nyert.

Az 1900-as években a falu lakosainak legnépszerűbb szórakozóhelye a kocsmá. Kezdetben előkerült egy-két hangszer, amelyek fokozták a beszélgető, iszogató vendégek hangulatát. A tömeges szórakozás (táncmulatságok, népünnepély, lakodalmak) követelménye a zenekar. Először egy tamburazenekar alakult meg elsősorban azért, mert népi hangszer, egy kis gyakorlattal pedig minden hallással rendelkező zenekedvelő ember megtanulhat rajta muzsikálni. Könnyen elkészíthető, egyaránt alkalmas a népdalok és a szórakoztató zene előadására, az emberek szívesen élvezik kellemes hangját. A tamburazenekar tagjai a következők voltak: Hasovics András, Hasovics Péter, Horvát Bálint, Pajzer Antal, Péntek Flórián, id. Szajkó György és Horvát János.

Kottaismeret nélkül, hallás után muzsikáltak. Leginkább magyar nótát, hallgatót, csárdást, keringőt, polkát muzsikáltak. Vasárnap és ünnepnapokon a Rajzer-féle kocsmában, valamint lakodalmakban muzsikáltak. Kisebb személyi változásokkal 1914-ig tevékenykedett ez a tamburazenekar, majd az első világháború megszakította működését. Hasovics Péter a háborúban egy tamburazenekarban játszott, amelyet Keceli Mészáros István képzett zenész vezetett. Hasovics megtanulta a kottaolvasást, és komolyabban megismerkedett a zenekari muzsikálással. Itt szigorúan professzionális alapon ment a zenélés, minden zenésznek megvolt a saját kottája, szólama és pontos játszást vártak el tőle. Hasovics Péter annyira kitűnt, hogy amikor a nagyszámú zenekart két részre osztották, az egyiket továbbra

---

⁴⁸ Vasas János akkori könyvtáros információja 1985-ből.

is Keceli vezette, a másikat pedig órá bízták. Hazatérve a világháború után, ezt a tudását alkalmazta egy új tamburazenekarban.⁴⁹

A falu előkelőbb emberei (tanítók, orvos, jegyző, hivatalnokok, iparosok), az „urak” délutánonként kugliztak, preferánszoztak vagy egyszerűen iszogattak és beszélgettek a Rajzer-kocsmában.

Hivatalosan nem létezett bejegyzett labdarúgócsapata a falunak, de mégis kialakult egy, amely barátságos mérkőzéseket játszott a környező falvak focistáival. Balázs Ödön – Dönci (1984. 03. 14., Szabadka) szerint Tiszakálmánfalván vendégeskedett az Újvidéki Tornász Klub, az ÚTK csapata, amelytől vereséget szenvedtek a falu labdarúgói, amelyben Alexander János, Nagy József, Stein Jakab, a Városi gyerekek, ifj. Balázs József – Gyogyi és mások játszottak.

Gazdakör alakult 1910-ben, amely a gazdálkodás lehetőségeit ismertette a parasztokkal: mit érdemes termelni, milyenek az árak és az értékesítési lehetőségek.

Érdekes, hogy már 1893-ban a telep területén megalakult a római katolikus temetkezési egyesület, de további működéséről nincsen semmilyen adat.

Két szélmalom is épült a településen: az egyik 1891-ben, a másik későbbi időpontban. A szélmalom tulajdonosa Ipacs Pál volt. Az egyik a vasútállomás felé vezető út jobb oldalán állt, a ma már betemetett kisgödör előtt, a másik szélmalom a falu másik szélén, a mai Iskola utca és a Dózsa György utca kereszteződésétől balra épült fel. Tulajdonosai Kovács Mihály és Katona József. Utolsó tulajdonosa Aradan Miloš felső-kaboli lakos. Az első világháború utáni években mindkettőt lebontották a gőzmalom megjelenése miatt. Ebben az időben – 1893-ban – egy téglá- és egy cserépegető kemence épült.

A községháza udvarában 1894-ben jégvermet létesítettek, hogy az 1909-ig létező vágóhidnak és két hentesmesternek, valamint egészségügyi célokra jeget biztosítsanak a tél elmúltával is.

A község 1897-ben a községházán és az iskolában lebontotta a kemencéket, és vaskályhákat használtak helyettük.

A községi csordás és kanász 1895-től hivatásszerűen végezte teendőit. A csordás és a kanász a koplaló felé vezető út mentén nem tudta megakadályozni a tehének és a disznók kártételét a vetésekben, ezért a község gledicsia (lepényfa) facsometéket ültetett az út mellé, mert ez a sövénynek tervezett, tövises fasor biztosította, hogy az állatok ne térjenek le a kijelölt útról.

---

⁴⁹ A tamburazenekarról legnagyobbbrészt Szajkó László írása alapján íródott a szöveg. Ő egyébként 1941-ben született Tiszakálmánfalván, az általános iskolát szülőfalujában, a tanítóképzőt Szabadkán, a zeneakadémiát Belgrádban fejezte be. Az újvidéki Szerb Nemzeti Színház zenekarában dolgozott évekig, majd Belgrádban a Jugoszláv Néphadsereg központi zenekarában. Évekig muzsikált továbbá a budiszavai szórakoztató, vegyes zenekarban, amely akkor a környék – beleértve Újvidéket is – legjobb zenekara volt. A falu legképzettebb okleveles zeneművésze. Az 1990 utáni háborús években nyugdíjazták, majd családjával együtt Budiszaváról Budapestre költözött. Szajkó László zenészcsaládból származik, nagyapja, édesapja és több rokona is muzsikált a falu zenekaraiban. A szöveget 1984-ben írta és rendelkezésemre bocsátotta. Köszönet érte! (G. L.)

Balázs G. Árpád és Városi Gizella esküvői képe – 1908. szeptember 15.

Szajkó László